

מחקרים בקליטת העלייה: חברה ותרבות

גברים יוצאי אתיופיה: מדוע כל כך קשה להם?

עדנה בוסטין

המאמר מתמקד בניסיון להבין מהם השינויים שחווים גברים עולים מאתיופיה בישראל ולהבהיר את הסיבות לקשיים העומדים בפניהם. בעקבות זאת, הוא מציג כיוונים העשויים לשפר את החוויה הגברית בתהליך ההגירה וההסתגלות לארץ החדשה.

הקדמה

גברים המהגרים מארצות מסורתיות לארצות מערביות מודרניות חשים כי הם 'מאבדים את עולמם'. ארצות מסורתיות מאופיינות בדרך כלל בפטריארכאיות, אורח חיים המקנה לגבר מעמד של עליונות על האישה, האמורה לסור למרותו. הוא בעל הבית, הוא 'שר החוץ', הוא השולט במשאבים הכלכליים, הוא הקובע. כשהם מגיעים לעולם המערבי, הדוגל בשוויוניות, הם מאבדים את הבכורה, את זהותם ויחד עמן את עולמם. מובן ש'איבוד העולם' הזה מקורו גם בסיבות נוספות, כפי שיפורט בהמשך.

המאמר מתמקד בניסיון להבין מהם השינויים שחווים גברים עולים מאתיופיה בישראל, להבהיר את הסיבות לקשיים העומדים בפניהם, ומציג כיוונים העשויים לשפר את החוויה הגברית בתהליך ההגירה וההסתגלות לארץ החדשה.

מרכיבי הזהות, הכוח והקיום של הגבר היהודי באתיופיה

1. אמונה עזה בזהות היהודית ושמירה עליה לאורך הדורות.
  2. לכידות משפחתית וקהילתית גבוהה.
  3. מקום ומעמד בכיר בחברה ובמשפחה ובכלל זה חלוקת תפקידים ברורה בין מינים ובין גילים.
  4. מנגנוני פיקוח: הישענות על מנהיגות מסורתית-דתית.
  5. קודים תרבותיים ברורים: קוד הכבוד, כיבוד הגבוהים בהיררכיה, שמירה על סודיות, ענווה וצניעות, איפוק בהבעת רגשות.
- השינויים המתרחשים בכל אחד ממרכיבים אלו יוצרים מציאות חיים שעמה קשה לגבר האתיופי מילות מפתח: היררכיה, ערכים מסורתיים, בכירות גברית, לכידות משפחתית, קוד הכבוד, אלימות במשפחה, נשים וגברים בהגירה

ד"ר עדנה בוסטין עוסקת בעבודה קהילתית ועבודה עם קבוצות מיעוט תרבותיות.

להתמודד.

להלן סקירת השינויים:

1. אמונה עזה בזהות היהודית ושמירה עליה לאורך הדורות

בבואם לישראל מוטלת זהותם היהודית של עולי אתיופיה בספק. ערכים, מסורות, מנהגים רוחניים ומנהגים יהודיים אינם מקבלים הכרה, הוקרה ותמיכה. לקייסים, רבני העדה, אין מעמד ואין סמכות בקרב הממסד הדתי, דבר הפוגע במעמדם בקהילה ומותיר את אנשיה ללא סמכות רוחנית מדריכה, מנחה ומייעצת. לאנשי הקהילה ברוב היישובים אין בתי כנסת שבהם הם יכולים לקיים את טקסייהם הדתיים ותפילותיהם. קושי נוסף בהקשר זה הוא התקבצות אוכלוסיית הפלשמורה, המנותקת משורשים וממסורת יהודית, בשכונות המשוללות קייסים או רבנים מקרב העדה. תסכולם של אנשים אלה רב, משום שאין מי שמנחה אותם בדרכם אל היהדות ואל החברה הישראלית (Reitzes, 2008).

2. לכידות משפחתית וקהילתית גבוהה

בתרבות האתיופית יש למשפחה המורחבת תפקיד של תמיכה. אולם בתהליכי הגירה מתפרקת המשפחה המורחבת ליחידות גרעיניות, והקושי הוא כפול: מצד אחד נעלמת התמיכה של המשפחה המורחבת, ומצד שני המשפחה הגרעינית צריכה ללמוד לתפקד ככזאת לראשונה בחייה, בלא שעומדות לנגד עיניה דמויות הזדהות, למידה וחיקוי (Rotter & Hawley, 1998). הרוב המכריע של עולי אתיופיה מתגורר בשכונות ובמתחמים 'חלשים'. בשכונות אלה מתגוררות יחידות משפחתיות מקריות שאין ביניהן קשרי שארות, מאחר שבמעבר מאתיופיה לישראל וממרכזי הקליטה לדיור הקבע נשברה ההתארגנות הקהילתית הטבעית שמשמעותה אובדן רשת הביטחון הטבעית (בוסטין, 2001). ללא רשת ביטחון מתבוססת המשפחה בקשיים ללא תמיכה וללא משענת, דבר המחריף את תחושת האין-אונים של האב החש כי אין בידו כלים לממש את האחריות המוטלת עליו להנהיג ולנהל את המשפחה. המחויבות המסורתית לבני המשפחה גורמת לעולים שבני משפחתם נותרו מאחור לקחת על עצמם אחריות על פרנסת המשפחה שנותרה שם ועל רווחתה, והם שולחים אליה חלק לא-מבוטל מהכנסתם. בשים לב למציאות החיים שלהם בארץ, שבה הם חיים מהבטחת הכנסה או עוסקים בעבודות פשוטות ובלתי מקצועיות ששכרן נמוך ופעמים רבות גם אינן קבועות, ויתור על חלק מהשכר עבור בני משפחה רחוקים מהווה עול כבד. ערכי התרבות גורמים, אם כן, לעולים להידחק לשוליים ולחיות בדוחק ובמחסור.

3. שינויים במקומו ובמעמדו של הגבר בחברה ובמשפחה

בחברה הפטריארכאלית באתיופיה לגברים מקום מרכזי בחברה ובמשפחה; הם המגדירים את המיזב של המשפחה והם בעלי השליטה על המשפחה כולה. חלוקת התפקידים בין הגבר לאישה במשפחה היהודית באתיופיה הייתה ברורה, מוגדרת והיררכית. חלוקה זו משתנה בעקבות הקליטה ואופי החיים בחברה החדשה, שבה התפקידים שוויוניים, משתנים ודינמיים, ועל הגברים להסתגל למצב חדש שבו אין לגיטימיות עקרונית לעדיפות או בכורה שלהם על בנות זוגם. בישראל לנשים מעמד מרכזי יותר בחברה ובמשפחה מכפי שהיה לנשים באתיופיה, ומעמדן המשתנה מערער את שיווי המשקל הזוגי.

באתיופיה היה הגבר המפרנס והאחראי על כלכלת המשפחה. בישראל קרוב למחצית מהגברים

האתיופים (45%) אינם מועסקים כלל, והם בעלי השכלה נמוכה של פחות מ-8 שנות לימוד. גברים שאינם מקצועיים נמצאים בעמדת נחיתות לעומת מחפשי עבודה אחרים בגלל ידיעה בלתי מספקת של השפה, היעדר ותק ודעתנות (אסרטיביות) ובגלל סטראוטיפ שלילי בקרב המעסיקים לגבי העולים מאתיופיה. כל אלו ממקמים אותם בשוליים החברתיים והכלכליים של החברה ויוצרים מצוקה כלכלית, חברתית, משפחתית ואישית רבה (סבירסקי וקפלה, 2005).

בישראל האישה העולה-מאתיופיה יוצאת לעבודה ולעתים היא המפרנסת העיקרית של המשפחה, ועקב זאת היא מרגישה בטוחה יותר להביע את דעתה. באתיופיה לא היה 'דיון' בין גברים לנשים בנושאי כספים והכנסה; זו הייתה טריטוריה מובהקת של הגבר. בישראל האישה מעורבת, מתערבת ולעתים גם הקובעת איך ייפול דבר. וכך, במקום להיות הקובע, המחליט והפוסק היחידי מוצא עצמו הגבר מתדיין עם בת-זוגו, ולא תמיד דעתו היא המתקבלת. לכך יש להוסיף את העובדה כי בישראל יש דגש חזק על צריכה חומרית, מה שלא היה קיים באתיופיה. משפחה שהכנסותיה מועטות צריכה להחליט על סדר עדיפויות, ואם אין בין בני הזוג הסכמה על סדרי עדיפויות יש בכך לא רק כדי לערער את מעמדו של הגבר אלא גם פתח רחב לקונפליקט. פתח משמעותי נוסף לקונפליקט זוגי הוא המבנה הפיזי, דהיינו דירת המגורים שאינה מאפשרת שימור מנהגים מסורתיים שהיה בהם משום הפרדה בין הגבר לאשתו, כמו 'סוכת נידה' הנותנת הזדמנות לאישה להתרחק למשך מספר ימים מנוכחות גברים, כמו מטבח שמתייחסים אליו כאל מקום מבטחה ומקלטה של האישה. כל אלו אינם אפשריים בדירות שבהן מתגוררות משפחות יוצאות אתיופיה בישראל. זאת ועוד: כאן הגברים נדרשים לסייע לאישה בעבודות שנחשבו בארץ המוצא מחוץ לתחום לגבי גברים, והם רואים בכך פגיעה במעמדם הזוגי.

בנות הזוג נוטות לקבל על עצמן, במידה זו או אחרת, את תפיסת המגדר החדשה, המקנה להן שדרוג במעמדן (Raj & Silverman, 2002). הדינמיקה במערכת היחסים יוצרת מעגל קסמים: ככל שהן מתנהגות על-פי הנורמות החדשות, מתחזקת התנגדותם של בני הזוג שלהן והתבצרותם בנורמות העבר, וכך הם מוצאים עצמם על מסלול של התנגשות. בעיות הקשורות לזוגיות מהוות פעמים רבות הד לבעיות שהחלו עוד בארץ המוצא ובשל קשיי המעבר קיבלו חיזוק והעצמה. לעיתים הן מתעוררות בגין השינויים שעוברות נשים בארץ החדשה.

באתיופיה המגע בין המשפחה לבין הסביבה מתנהל באמצעות ראש המשפחה: הגבר, המייצג את המשפחה כולה. שם נשאו גברים בתפקידים ציבוריים, והאבות באו במגע עם גברים. בישראל העובדים בשירותים החברתיים (חינוך, רוחה, בריאות המשפחה) נוטים לעבוד עם נשים ואמהות יותר מאשר עם גברים ואבות, הן מסיבות מבניות (רוב העובדים בשירותים החברתיים הן נשים, וקל להן יותר לעבוד עם נשים) והן מסיבות תרבותיות (גברים אתיופיים אינם מקבלים מרות מנשים, וענייני הבית הם הטריטוריה המסורתית של נשותיהם). כך מקבלות הנשים תפקיד של תיווך למערכת החיצונית, תפקיד שהיה שייך בלעדית לגברים במשפחה, והן מקיימות את המגעים עם הגורמים החיצוניים יותר מן הגברים (כיטוב ובן-דוד, 1993). מצב העניינים שבו לא האבות והגברים הם הלקוחות של השירותים החברתיים אלא נשותיהם גורם לריכוז תשומת הלב של ספקי השירותים השונים בנשים, מה שכשלעצמו תורם להעצמתן ולהתפתחותן האישית והחברתית, בעוד הגברים נשארים מאחור (בן-עזר, 1989). הפועל היוצא הוא שהמערכות המטפלות מזרות ומעצמות תהליכים של ערעור שיווי המשקל המשפחתי ומייצרות דינמיקה שעלולה להפוך, בסופו של דבר, לחרב פיפיות. הגברים מתמודדים עם קשיים מוצאים ומועצמים: מחד, אובדן המקום

המעמד המרכזי בחברה ובמשפחה, מאידך, קושי להתמודד עם תהליכי השחרור והעצמאות שעוברות נשותיהם. הקושי שלהם להתמודד גורר פעמים רבות אלימות. הפרת שיווי המשקל אינה בתחום הזוגי בלבד. אחד הקשיים הראשוניים שאיתם מתמודדות משפחות מהגרים הוא היפוך התפקידים במשפחה. בגין הקליטה המהירה יותר באופן יחסי של הילדים, הם הופכים להיות שגרירה של המשפחה כלפי חוץ והמתווכים בינה לבין הגורמים המטפלים. היפוך התפקידים במשפחה פוגע קשות בדימוי העצמי, ברגש הכבוד, במעמד ובסמכות של הגבר כבעל וכאב. באתיופיה נשא האב בתפקיד המחברת (גורם הסוציאליזציה) המרכזי לחיים בוגרים של ילדיו, ואילו בישראל אין להורים יוצאי אתיופיה כלים להכשיר את ילדיהם לחיים חברתיים, משום שלהם עצמם לא ברורים התפקידים ולא ברורות הציפיות. האב מאבד את תפקידו המסורתי כמשענת וכגורם המכוון של הילדים, ובשל כך מתערערים גם את סמכותו ומעמדו במשפחה. באתיופיה הגבר והמבוגר הוא מרכז המשפחה, ואילו בישראל עליו לפנות, במידה רבה, את מקומו לטובת הילד. מערכות החינוך והרווחה בישראל מכוונות לקידום ילדים ובני נוער עולים; דור ההורים נתפס על ידן כ'דור המדבר' שאין להשקיע בו משאבים ומאמצים מרובים, וגם כשיש תוכנית המיועדת להורים, היא מתקיימת בעיקרה במטרה להבטיח את שלום הילדים וקידומם ופחות לשם סיוע להורים עצמם בהתמודדויות העומדות בפניהם. ראיית ההורים כ'דור מדבר' היא בעייתית, בלשון המעטה, משום שהיא מעבירה מסר שולל להורים מחד, ומשום שהתייחסות נכונה לילד או לנער צריכה להיות משוקעת בהקשר הכולל של חייו, והחלק המשמעותי ביותר בשלב זה של חייו היא משפחת המוצא (Cox & Ephross, 1998). כמו-כן התחושה של 'פלישת' הממסד (בית הספר, המשטרה, העובדים הסוציאליים) לחינוך הילדים מהווה ערעור של שיטות חינוך מסורתיות. לתחושת שבר זאת מתלווה הסוגיה של הוצאת ילדים לפנימיות (להורים נאמר שזה נעשה כדי לחסוך בהוצאות על מזון), ובכך מאבדים בני המשפחה קשר עם ילדיהם והזדמנות להפעלת סמכות.

4. מנגנוני פיקוח: הישענות על מנהיגות מסורתית-דתית

מנגנוני הפיקוח המסורתיים באתיופיה כללו את המשפחה הגרעינית, המשפחה המורחבת, חכמי הקהילה (השימגלוץ) והמנהיגות הרוחנית. עם העלייה לישראל, שינוי אופי המגורים והתפרקות המסגרות הקהילתיות התפרקו גם המנגנונים הללו, ללא התפתחות מקבילה של מנגנונים חלופיים.

באתיופיה היו גם מנגנונים מקובלים לניהול ומיתון קונפליקטים, שתמכו וחיזקו את עליונות הגבר על האישה וסמכותו ביחס אליה. מספר יישובים ניסו להחיות מנגנון גישור מסורתי זה (השמגלוץ), אך הנשים האתיופיות אינן נוטות לעשות בו שימוש, מכיוון שהוא נחשד בהעדפת האינטרס של הגברים. מאידך, המנגנונים הקיימים בחברה הישראלית אינם מקובלים על הגברים האתיופים, כי הם באים מנקודת מוצא של שוויוניות. באין מנגנון הולם מבחינה תרבותית, הגברים נותרים ללא כלים נורמטיביים להתמודדות עם הרגשות הסוערים המציפים אותם, עם המצוקה העמוקה, עם התחושה של חוסר האונים, התסכול והזעם. באין להם כלים אחרים לתת פורקן לכל אלו, הם נוקטים באלימות.

כשמתרחשת אלימות במשפחה והגבר מורחק מן הבית, מתגברת עוד יותר הסערה שבה הוא נתון, משום שכבודו העצמי נפגע, משום שמעמדו בקהילה מתדרדר, משום שאין לו מערכת תמיכה משפחתית ואין לו מקום להתגורר בו. ההרחקה מן הבית יוצרת את האפקט ההפוך

ומחריפה את תחושות הזעם והנקם ואינה מאפשרת את צינון הרגשות ועיבודם. מן הראוי לציין כי תופעת האלימות של גברים כלפי נשותיהם הייתה מוכרת באתיופיה, אך כל עוד לא נגרם לאישה נזק גופני קשה, היא לא נחשבה בלתי נורמטיבית (מולה, 1998).

5. קודים תרבותיים בורים

הכבוד הוא הנכס העיקרי שעליו שומרים הגברים יוצאי אתיופיה מכל משמר, ופגיעה בו נתפסת כמשפילה ביותר. הקודים המקובלים בחברה הישראלית שונים, ובשל כך חש הגבר אתיופי עלבון, פגיעה, חוסר התאמה וזרות. בשל קוד הכבוד, המוטמע עמוק בתרבות ובנורמות ההתנהגות של אנשי הקהילה, הם מצפים לאופן התנהגות הולם מצד גורמים שעמם הם באים במגע, כמו קיום הבטחות, אי התעלמות מנוכחותם (גם אם הם מגלים פסיוויות) והימנעות מעלבון והשפלה. המגע של הורים עולים מאתיופיה עם מייצגים של השירותים החברתיים גורם לעימות ולתסכול לשני הצדדים, בעיקר בשל הבדלים בין-תרבותיים ונורמטיביים. הורים מהגרים מארצות מסוימות נוקטים בענישה המקובלת על-פי הקודים התרבותיים שלהם, למשל ענישה פיזית המעידה בעיניהם על דאגה ועל אהבה, אך יכולה להיות קשה ומסוכנת בעיניים מערביות (Sewell-Coker et al., 1985). כאשר הענישה נראית חורגת מהנורמות המקובלות בישראל, ונותני השירות השונים (מורים, יועצים, עובדים סוציאליים, אחיות, רופאים) מדווחים עליה לרשויות, ההורים כועסים ומרגישים עלבון והשפלה, משום שחינוך הילדים נתפס כעניין שאין מערבים בו זרים, ובוודאי שאין למערכת החוק מה להתערב בו. יתר על כן, מערכות השירותים מתמקדות בהגנת הילד, על חשבון המשפחה הנתפסת כ'דיספונקציונלית', ואין הן מסוגלות לראות את הכוחות החיוביים של המערכת המשפחתית (Austin, 2005). יוצא מכך שהקשר בין ההורים לבין המערכות השונות, האמורות לחזק ולעודד, עוסק בליקויים, במה שנתפס כתפקוד לקוי, מבלי שמתקיים דיאלוג מעצים. הערכים המכתיבים את נורמות החיים וההתנהגות של יוצאי אתיופיה שונים מאלו הנוהגים בחברה הישראלית, והם יוצרים תחושה הדדית של זרות וניכור. נורמות כמו איפוק, ענווה, צניעות, אי שיתוף זרים בקשיים ובעיות הן נורמות שאינן נהוגות בחברה הישראלית, ובעקבות זאת יש פרשנות לא נכונה של התנהגויות משני הצדדים. משמעות הדברים היא שעם העלייה לישראל נוצר מצב שבו הגבר האתיופי איבד חלקים משמעותיים ממרכיבי הזהות שלו, והוא חש שהקרקע שהייתה יציבה נשמטת תחת רגליו. הוא מרגיש בלבול, חוסר אונים וחוסר מוצא. במישור המשפחתי הוא מורחק מעמדת הבכירות המסורתית שלו, שיווי המשקל בינו לבין בת זוגו מופר, ובגין ההפרה של שיווי המשקל מתערערים היחסים, והאקלים המשפחתי שנוצר אינו מאפשר חיי משפחה הרמוניים. יתר על כן, האבות שוב אינם משמשים סוכני חיברות ומודל חיקוי עבור ילדיהם. הערך החשוב ביותר לגבר האתיופי הוא כבודו, וכבוד זה נרמס ונשחק עם העלייה לישראל והשינוי הדרמטי במעמדו.

עקרונות, מרכיבים וכיווני פעולה לטיפול בבעיה

מה ניתן לעשות? איך משקמים את הדימוי העצמי הפגוע של הגבר האתיופי? איך מחזירים לו תחושת שליטה על חייו? איך מחזירים לו את כבודו העצמי שנפגע? איך גורמים לו להרגיש כי לא הכול אבוד, כי יש טעם לחייו?

יש לראות בגברים יוצאי אתיופיה אוכלוסיית יעד להתערבות ברמה קהילתית ולא רק

ברמה הפרטנית. בעיותיהם הן בעיות אופייניות לגברים מהגרים מתרבויות מסורתיות, ולפיכך חשוב לפתח התערבויות קהילתיות וקבוצתיות. התערבות פרטנית ממקדת את הבעיה בלקוח, ואינה תורמת להסרת מחסומים ומכשלות הטבועים במערכת הקהילתית והחברתית.

■ יש לבסס את העבודה איתם על הכוחות הקיימים בקהילה, בשיתוף עם המנהיגות בעלת היכולות ויחד עם המנהיגות בעלת הלאגיטימציה. בקהילה שבחרה לחיות את חייה בישראל קיימים כוחות רבים העשויים לסייע, והם חייבים לקחת חלק משמעותי ביצירת הפתרונות והמענים. למי שעברו את חוויית העלייה ועמדו בה בהצלחה, יש כלים שלא ניתן לזלזל בהם, ותהיה זאת טעות להתעלם מהם.

■ יש לעבוד עם הגברים ב'גישת הכוחות' המתייחסת אל הכוחות, אל היכולות, אל החוויות החיוביות, שעל בסיסם ניתן לייצר ולקיים שיח חיובי וממנו לבנות יחסי אמון ובסיס ליחסי עבודה. אין הכוונה להתעלם מהקשיים והליקויים, אך כדי לקדם פתרונות רצוי לגלות את הכוחות ועמם לפעול.

■ יש לפעול מתוך רגישות תרבותית. כאמור, גברים יוצאי אתיופיה מורגלים במשא ומתן עם גברים ולא עם נשים. שילוב גברים בהתערבויות עם גברים עשוי לתרום לפתיחות רבה יותר. מרכיבים נוספים: עבודה בשפתם ולא בעברית בלבד, מודעות לקודים המרכזיים המנחים את חייהם והתנהלות בגובה העיניים. כדי לשמור על כבודם, שיתוף גברים בתוכניות חברתיות וקהילתיות לא ייעשה באמצעות הנשים או באמצעות הילדים אלא בפנייה ישירה אליהם.

■ גברים חווים תסכול רב בשל התדרדרות ילדיהם, בעוד הם חסרי יכולת להשפיע ולעצור תהליכים אלו. כניסה לטיפול בנושא מתוך התחברות לתחושות אלו, תוך הצבת כיווני פעולה שיש בהם כדי להחזיר תחושת שליטה והשפעה על המתרחש בחיי הילדים ובחייהם שלהם, עשויה להיות מאתגרת לגברים ולאפשר שיתוף פעולה מצדם עם תוכנית המיועדת לתרום לשינוי המצב.

■ בד-בבד עבודה עם גברים צריכה להתייחס למצוקות שלהם כגברים החווים קשיים במעבר בין-תרבותי, לאובדן המיצב (הסטטוס), להפרת שיווי המשקל הזוגי ולא רק למצוקותיהם כהורים לילדים.

■ גברים מגיעים לפעילות הנחשבת בעיניהם לבעלת מיצב גבוה. פעילות כזאת יכולה להיות נקודת זינוק ומוצא לפעילות המשך אחרת.

■ גברים אתיופים אינם רגילים לדבר ולשפוך את הלב, וקשה להם לשתף אחרים במצוקותיהם האישיות או המשפחתיות. הם מעדיפים לקחת חלק בתוכניות מוחשיות / מעשיות / משימתיות שיש להן תוצר מוגדר. ברם, כשהם נמצאים בתוך המשימה ונוצר דפוס של אמון, ניתן לשלב בעבודה על המשימה גם ממדים תהליכיים, בבחינת 'מתוך שלא לשמה...'

■ יש להקים דירות-מעבר לגברים אתיופים אלימים מורחקי בית, שבהן הם יקבלו טיפול שיקומי הולם, ויכלו לעבד את רגשותיהם ולהתמודד עם המציאות החדשה.

■ כדי להתמודד עם קשיי התעסוקה והפרנסה, יש להפעיל תוכניות קידום תעסוקתי בדגש מיוחד על קידום השליטה בשפה העברית.

סיכום

התסכול והכאב שחשים גברים יוצאי אתיופיה אינם נחלתם בלבד; תחושות דומות חשים גם הגורמים העוסקים בקליטת הקהילה בישראל. ההשקעה בקליטה של יוצאי אתיופיה היא גדולה, ושותפים לה יהדות התפוצות, ממשלת ישראל וארגונים ארציים ומקומיים שונים. ואולם, למרות ההשקעה ולמרות ההישגים בקליטה, ישנה הרגשה הולכת ומתחזקת של החמצה, וכל מקרה של רצח במשפחה ו/או של התאבדות ו/או של אלימות קשה מעצים ומחדד את התסכול ואת הכאב, לא רק בקרב אנשי העדה אלא גם בקרב הגורמים המטפלים.

הבנת מקורות הקושי ואימוץ אסטרטגיות מותאמות לתרבות הקהילה עשויים לתרום למיתון התסכול, הכאב ותחושת החמצה ולסייע לגברים יוצאי אתיופיה בהתמודדות האובייקטיביות והסובייקטיביות שהן מנת חלקם.

מקורות

בוסטין, ע' (2001) **תכנית על"ה - עמלים למען הציבור**. ירושלים: ג'וינט ישראל ומשרד העבודה והרווחה.

בן-עזר, ג' (1989) "קוד הכבוד": דפוסי תקשורת בין-תרבותית של עולי אתיופיה בישראל. **סוגיות בנושא משפחה של יהודי אתיופיה**, 4, 17-36. ירושלים: בית אצ"ן.

כיטוב, י' ובן-דוד, ע' (1993) המרכיב ההתפתחותי בטיפול זוגי אצל עולי אתיופיה. **חברה ורווחה יג (1)**, 301-319.

מולה, ד' (1998) הנהגת 'דמוקרטיה במשפחה' לצמצום אי הבנות בין בני הזוג וחברי המשפחה (מניעת אלמ"ב). נייר עבודה.

סבירסקי, ב' וקפלה י' (2005) **מצב התעסוקה בקרב ישראלים אתיופים**. מכון אדווה.

Austin, S. (2005) Community-building principles: Implications for professional development. *Child Welfare* 84(2), 105-122.

Cox, C. B. & Ephross, P. H. (1998) *Ethnicity and Social Work Practice*. New York: Oxford University Press.

Ray, A. & Silverman, J. (2002) Violence against immigrant women: The roles of culture, context, and legal immigrant status on intimate partner violence. *Violence Against Women* 8(3), 367-398.

Reitzes, A. (2008) *Do we really mean it? Field observation from Ethiopian Israeli Community*. Study funded by and conducted on behalf of the United Jewish Communities (UJC).

Rotter, J. C. & Hawley, L.D. (1998) Therapeutic approaches with immigrant families. *Family Journal* 6(3), 219-222

Sewell-Coker, B., Hamilton-Collins, J. & Fein, E. (1985) Social work practice with West Indian immigrants. *Social Casework* 66, 563-568.